

ВІДГУК

офіційного опонента

Павлова Костянтина Володимировича

на дисертаційну роботу Швед Оксани Миколаївни

на тему: «Управління розвитком послуг газопостачання побутовим споживачам», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

за спеціальністю 051 Економіка

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими програмами

Розвиток сучасної економіки вимагає від господарюючих суб'єктів використання значної кількості ресурсів та формування системи відповідальності в процесі господарської діяльності у сфері суспільного виробництва, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру. Ступінь розвитку сфери послуг в поєднанні з розвитком сфери товарного виробництва, виступають важливими критеріальними ознаками розвитку суспільства, сприяють структурним перетворенням в економіці, активізації та розширенню міжрегіональних і міждержавних господарських зв'язків.

За останні роки відбулися ґрунтовні перетворення на національному ринку природного газу, які істотно змінили систему його постачання побутовим споживачам. Проблема поглиблюється вичерпністю та нерівномірним розміщенням природного газу в країні. Вирішити дані труднощі методами стимулювання звичайної конкуренції неможливо з причини природної обмеженості ресурсів.

Визначення пріоритетних сфер діяльності природних монополій потребують реформування управлінської позиції їх функціонування, стимулювання конкуренції та модифікування діяльності підприємств-реалізаторів газу, які в кінцевому результаті ефективно забезпечуватимуть потреби суспільства, - це площина актуальний питань для наукових

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАФТИ І ГАЗУ

Дата

22.04.2021

Реєстр. №

02/22

досліджень. Таким чином, дослідження високих обсягів споживання природного газу в Україні на побутовому рівні, які стали наслідком значних обсягів газифікації помешкань в країні, що свідчить про неефективне його використання, так і штучне завищення даних про споживання газу населенням, визначає актуальність теми дисертаційного дослідження Швед О. М. Неефективне використання викликано багаторічною державною політикою стримування роздрібною ціною на газ для населення та його непрямого державного субсидіювання. А штучне завищення споживання дозволяло отримувати прибутки з різниці в ціні між «дешевим» газом для населення та «дорогим» газом для інших споживачів. Тому першочерговими питаннями функціонування ринку постачання природного газу у сфері діяльності підприємств-реалізаторів є розвиток соціальної відповідальності суб'єктів господарювання, зокрема обов'язкове інформування споживачів про екологічні та соціальні сторони свого функціонування.

Напрямок дисертаційного дослідження Швед О.М. відповідає тематиці науково-дослідних робіт Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (ІФНТУНГ), зокрема у держбюджетній науково-дослідній темі «Теоретико-прикладні засади маркетингової діяльності в умовах інформатизації бізнесу» в межах комплексної теми Інституту економіки та менеджменту ІФНТУНГ «Наукові та прикладні засади управління розвитком галузевих та регіональних суспільних систем» (№ держреєстрації 0117U003830, 2017-2020 рр.), в межах якої автором проведено дослідження управлінських рішень на базі системних зав'язків змін економічних показників поставки природного газу побутовим споживачам (довідка № 25-135-45 від 05.06.2020 р.); науково-дослідної теми Громадської наукової організації «Фінансово-економічна наукова рада» (державний реєстраційний номер 1473885) «Управління економічною ефективністю діяльності підприємств» (№ держреєстрації 0118U00786), як виконавець підрозділу 5.2, в якому сформовані аспекти вдосконалення системи управління з метою оцінки ефективності прийняття управлінських рішень

поставки природного газу побутовим споживачам (довідка №0705/20-1 від 07.05.2020 р.).

Авторкою обґрунтовано теоретичні положення наукових підходів до послуг як економічної категорії з виокремленням їх місця та ролі на ринку природних монополій та удосконалено механізм управління розвитком послуг газопостачання побутовим споживачам, що являє собою складну структуру, складову частину загального механізму управління розвитком послуг газопостачання і є сукупністю стимулів, важелів, інструментів, форм та способів регулювання взаємовідносин з побутовими споживачами.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність, новизна та практична значимість

Сформульовані у дисертації наукові положення та практичні рекомендації є належно обґрунтовані та свідчать про достовірність отриманих результатів, висновків і пропозицій.

Зміст основних положень дисертації свідчить, що авторка досягла мети дослідження. Структура роботи свідчить про послідовність та завершеність науковопрактичного дослідження.

Результати дослідження, що висвітлені в дисертації Швед О. М., ґрунтуються на серйозній методологічній основі, забезпечені широкою статистичною базою проведеного дослідження, опрацюванням значної кількості періодичних матеріалів, використанням різноманітних методичних прийомів аналізу поставлених проблем, достатньою апробацією отриманих результатів.

Дисертантка використовує великий обсяг методів наукового дослідження, застосовує нестандартні підходи, концептуально обґрунтовує мету дослідження, об'єктивно висвітлює проблеми, що стосуються теоретико-методичних положень та розроблення практичних рекомендацій, спрямованих на покращення управління розвитком послуг газопостачання побутовим споживачам.

У першому розділі «Теоретико-методичні засади управління розвитком послуг газопостачання побутовим споживачам в Україні» досліджено сутність послуг як економічної категорії; розглянуто місце та роль послуг газопостачання на ринку природних монополій; обґрунтовано методичний підхід щодо оцінювання рівня привабливості постачальника природного газу побутовим споживачам. Серед наукових ідей, які найбільше привернули увагу дослідження є візуалізація причин існування природних монополій як специфічного типу економічної системи в умовах ринкових відносин (с. 37-39). Згруповано впливи природних монополій на розвиток національної економіки та сформульовано власне поняття «послуга на ринку природної монополії» як економічно значиме суспільне благо, що надається складною вертикально – інтегрованою виробничою та управлінською інфраструктурою суб'єкта окремої галузі природної монополії, шляхом оптимізації складних технологічних та управлінських процесів - від видобутку сировини до кінцевого споживача, створюючи економічний вигравш за рахунок ефекту масштабу (с. 43-45). Визначено основні взаємодії типів ринків в економіці, де внутрішній ринок володіє своїми просторово-територіальними межами та виступає як сфера товарного обороту у тісній взаємодії з іншими типами ринків економіці, є невід'ємною частиною товарно – грошових відносин, а світовий (зовнішній) ринок виступає як сукупність національних ринків, що поєднані між собою глобальними взаємозв'язками на підставі міжнародного поділу праці, факторів виробництва, спеціалізації галузей та регіонів, інтеграції виробництва збуту товарів і надання послуг (с. 46). Проведено класифікацію основних категорій побутових споживачів природного газу в Україні, наведено схему ринку природного газу з врахуванням технологічних етапів (с. 47). Виділено фактори, що можуть моделювати поведінку агента постачальника та здійснювати вплив на його вибір побутовими споживачами з точки зору соціальної відповідальності та на їх основі розглянута і перевірена гіпотеза про наявність залежності між ймовірністю вибору конкретного постачальника природного газу і рівнем оцінки факторів його поведінки на ринку за допомогою теста Грейнджера (с. 48).

Всебічно і повно проаналізовано другий розділ *«Аналізування та механізм управління розвитком послуг газопостачання побутовим споживачам»*, в якому досліджено нормативне регулювання функціонування вітчизняних газорозподільних підприємств на газовому ринку; здійснено аналіз послуг газопостачання побутовим споживачам та розроблено механізм управління розвитком послуг газопостачання побутовим споживачам. Зокрема дисертантом запропоновано вектори соціальної відповідальності підприємств-реалізаторів газу побутовим споживачам (с. 69-71). Визначено, що ринок газовидобування Івано-Франківської області має монополістичний характер та, як наслідок, йому притаманна суттєва роль держави, наявність системи державних та наддержавних спеціальних органів регулювання (за коефіцієнтом Розенблюта) (с. 107-109). Використано теорію загальної рівноваги Вальраса. Визначено, що ринкові ціни товару (природного газу для побутових споживачів) при переході ринку до стану рівноваги здійснюють досить складні затухаючі коливання і прямують до рівноважної ціни (с. 111-115).

У третьому розділі *«Прикладні засади управління розвитком послуг газопостачання побутовим споживачам на основі стандарту соціальної відповідальності»* авторкою розроблено прикладні засади управління розвитком послуг газопостачання побутовим споживачам на основі стандарту соціальної відповідальності, зокрема сформовано концептуальні засади формування стандартів соціальної відповідальності підприємств-реалізаторів газу побутовим споживачам, розроблено стандарт соціальної відповідальності компанії-газопостачальника, запропоновано систему удосконалення політики КСВ підприємством – постачальником природного газу на основі теорії ігор. Перевагами запропонованого підходу є виділення складових КСВ підприємств газопостачання та наведені принципи стандарту корпоративної соціальної відповідальності підприємства поставки газу перед побутовими споживачами, на основі яких запропоновано стратегії соціальної відповідальності підприємства, що залежать від рівня його розвитку: соціальний супротив, соціальні зобов'язання, соціальна адаптація, соціальні впровадження,

соціальна генерація (с. 132-135). Деталізовано проблеми (аспекти) корпоративної соціальної відповідальності компанії-газопостачальника перед побутовими споживачами та розроблено адаптований до вітчизняної галузі побутового газопостачання та доповнений, типовий корпоративний стандарт соціальної відповідальності підприємств газопостачання перед побутовими споживачами, з врахуванням положень якого запропоновано алгоритмічну послідовність формування стратегії КСВ для підприємств газопостачання в області соціальної відповідальності перед побутовими споживачами (с. 145-148). Для здійснення оцінювання ефективності політики КСВ, що проводять підприємства, які ефективно керують розвитком послуг, на базі моделі Ж. Бертрана з диференційованим продуктом та за використання теоретико-ігрового моделювання, отримано умови формування «бажаної» рівноваги Неша (с. 153-160).

Висновки та пропозиції здобувача сформульовані чітко і зрозуміло. Вони повністю випливають із результатів проведеного наукового дослідження і є достатньо обґрунтованими й достовірними. Дисертаційна робота Швед О.М. характеризується логічною побудовою, повністю висвітлює зміст визначених розділів і підрозділів та оформлена згідно вимог, визначених відповідними нормативними документами.

Новизна наукового дослідження, висновків і рекомендацій

Наукова новизна отриманих авторкою результатів полягає у розробленні низки теоретико-методичних положень та прикладних засад управління розвитком послуг газопостачання побутовим споживачам, зокрема:

набуло подальшого розвитку теоретичні підходи до визначення послуги як виду економічної діяльності, що створює благо у нематеріальній формі, реалізується як дія чи послідовність дій, сприяє створенню, вдосконаленню, споживанню, використанню чи підвищенню корисності активу та може бути достовірно оцінена в грошовому еквіваленті; послуги на ринку природної монополії як економічно значимого суспільного блага, що надається складною вертикально – інтегрованою виробничою та управлінською інфраструктурою

суб'єкта окремої галузі природної монополії, шляхом оптимізації складних технологічних та управлінських процесів - від видобутку сировини до кінцевого споживача, створюючи економічний вигравш за рахунок ефекту масштабу (п. 1.1 дисертаційної роботи);

удосконалено методичний підхід до формування оцінки привабливості постачальника природного газу для побутових споживачів, що враховує причинно-наслідковий зв'язок між рівнем розвитку підприємства-постачальника газу та готовністю споживачів спрацювати з певним постачальниками (оцінка на основі тесту Гренджера) (п.1.3 дисертаційної роботи);

набуло подальшого розвитку формування основних заходів скорочення споживання газу побутовими споживачами на основі звуження системи субсидіювання та заходів організаційно-технологічного характеру та визначення спрямованості векторів соціальної відповідальності підприємств-реалізаторів газу (ринкові (ділові), внутрішні і зовнішні), що конкретизують їх загальну соціальну політику, на основі інтересів та запитів груп зацікавлених осіб (п. 2.2 дисертаційної роботи);

удосконалено складову частину загального механізму управління розвитком послуг газопостачання в частині газопостачання побутовим споживачам, що представлений авторкою за структурним підходом у вигляді сукупності стимулів, важелів, інструментів, форм та способів регулювання взаємовідносин з побутовими споживачами; за функціональним підходом – механізм, що функціонує із заданою ціллю через окремі часткові механізми, що реалізують дію окремих функцій управління (планування, організацію, мотивацію, координацію і контроль) (п. 2.3 дисертаційної роботи);

набуло подальшого розвитку розроблення стандарту соціальної відповідальності підприємств-реалізаторів газу побутовим споживачам на основі ISO 26000:2010, який враховує складові корпоративної соціальної відповідальності таких підприємств, спрямований на вирішення проблемних аспектів діяльності (технологічна та екологічна безпека, доброчесний маркетинг, стале споживання, якість сервісу, захист особистих даних,

забезпечення доступу до послуг першої необхідності, справедливе та прозоре ціноутворення, інформованість та освіченість клієнтів) та побудований на принципах безпеки, вільного доступу до інформації, клієнт-орієнтованості, справедливого відшкодування (основних) та сприяння освіченості побутових споживачів, захисту довкілля, недоторканості приватного життя (додаткових) (п. 3.1 дисертаційної роботи);

удосконалено методику формування стратегій соціальної відповідальності підприємств-реалізаторів газу побутовим споживачам з врахуванням рівня розвитку таких підприємств (що оцінюються як соціальний супротив, соціальні зобов'язання, соціальна адаптація, соціальні впровадження, соціальна генерація) та *набуло подальшого розвитку* розробка алгоритмічної послідовності формування стратегії корпоративної соціальної відповідальності підприємств поставки газу в частині відповідальності перед побутовими споживачами, що враховує аспекти соціальної відповідальності в організаційному управлінні, щодо дотримання прав людини, по відношенню до найманих працівників, по відношенню до навколишнього середовища, щодо дотримання ділової доброчесності, щодо участі в житті суспільства в цілому та місцевої громади зокрема (п. 3.2 дисертаційної роботи);

удосконалено методичний підхід оцінювання проведення політики корпоративної соціальної відповідальності підприємством-постачальником природного газу побутовим споживачам, що на відміну від існуючих, сформований на базі моделі Ж. Бертрана та за використання теоретикоігрового моделювання і враховує якість послуг газопостачання побутовим споживачам, наявність контролю, рівня підтримки з боку держави, часток «відповідальних» споживачів, що піклуються про якість наданих їм послуг з газопостачання, для досягнення рівноваги ринку постачання природного газу побутовим споживачам (бажаної рівноваги Неша) (п. 3.3 дисертаційної роботи);

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих роботах

Основні положення та найвагоміші результати дисертаційної роботи опубліковано в 10 роботах, серед яких 5 статей у науково фахових виданнях України, 1 стаття у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку Європейського Союзу, 4 тези у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, які свідчать про апробацію матеріалів дисертації. Загальний обсяг публікацій — 4,16 друк. арк., із яких особисто автору належать 3,3 друк. арк.

Ознайомлення з публікаціями дисертантки дозволяє зробити висновок про те, що в них достатньо повно відображені наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи.

Дискусійні положення та критичні зауваження щодо змісту дисертаційної роботи

Відзначаючи теоретичну, методичну, методологічну та практичну значущість дисертаційної роботи Швед О. М., необхідно звернути увагу на деякі положення дисертації, які мають дискусійний характер, зокрема:

1. Вважаємо, що дисертаційна робота значно виграла б, якщо у першому розділі роботи (пп. 1.1 дисертаційної роботи) авторка навела порівняльну характеристику досвіду розвинених країн щодо діючих практик управління у сфері послуг газопостачання побутовим споживачам (ст. 25-26 дисертаційної роботи).

2. В дисертаційній роботі авторці доречно було би здійснити огляд європейських газових ринків та дотримання ними стандартів соціальної відповідальності, а також проаналізувати динаміку цін на природний газ на європейських газових хабах.

3. При адаптації та удосконаленні агент-орієнтованої моделі та аналізуванні на її основі основних аспектів поведінки агентів на ринку постачання газу побутовим споживачам авторка виділяє 5 факторів, що можуть моделювати поведінку агента-постачальника та здійснювати вплив на його вибір побутовими споживачами з точки зору соціальної відповідальності

на основі градаційних оціночних термів (п. 1.3 дисертаційної роботи), однак не обґрунтовує вибір цих факторів.

4. У другому розділі дисертаційної роботи доцільно було провести аналіз функціонування ринку природного газу, зокрема здійснити порівняльну характеристику динаміки цін на регульованому та нерегульованому сегменті роздрібного ринку природного газу (ст. 87 дисертаційної роботи).

5. За побудованою авторкою (розділ 2 дисертаційної роботи) моделі Вальрасівського типу доречно було провести дослідження впливу економічних дисбалансів на державне регулювання ринку постачання газу побутовим споживачам.

6. Третій розділ дисертаційної роботи значно посилюється, якщо б авторка навела етапи інституційної імплементації запропонованого нею стандарту корпоративної соціальної відповідальності.

Вважаємо, що висловлені вище зауваження здебільшого мають дискусійний характер і не спростовують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи Швед Оксани Миколаївни. Певною мірою вони доповнюють об'єктивну характеристику практичної складності та значущості теми проведеного дослідження, підкреслюють вагомість внеску дисертанта в теорію і практику економіки підприємницьких систем.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Швед Оксани Миколаївни «Управління розвитком послуг газопостачання побутовим споживачам» є завершеною науковою працею, в якій наведено теоретичне узагальнення та запропоновані удосконалені та нові підходи до управління розвитком послуг газопостачання побутовим споживачам. Ідеї автора представляють науковий інтерес для теорії та практики досліджуваної проблеми, є науково обґрунтованими, мають наукову новизну та практичну цінність. Тема та зміст дисертації відповідають профілю спеціальності 051 Економіка. Основні положення дисертаційної роботи достатньо повно відображені в опублікованих працях та результати підтверджені довідками про впровадження.

Отже, дисертаційна робота Швед Оксани Миколаївни «Управління розвитком послуг газопостачання побутовим споживачам» за ступенем наукової новизни, достовірністю наведених результатів дослідження та обґрунтованістю висновків, теоретичною та практичною цінністю, за обсягом, структурою, оформленням відповідає вимогам пунктів 9, 10, 11, 12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, Затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 (зі змінами та доповненнями), та Положень вимог до оформлення дисертації, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40, а її авторка – Швед Оксана Миколаївна - заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка.

Офіційний опонент:
завідувач кафедри
підприємництва і маркетингу
Волинського національного
університету імені Лесі Українки
доктор економічних наук, професор

К.В. ПАВЛОВ

